

Становище

по конкурса за професор по 3.2. Политически науки, обявен от СУ Св. Климент Охридски с единствен кандидат доц. д-р Румяна Петрова Коларова

от проф. Антоний Тодоров, д.п.н., Нов български университет, специалност 3.2. Политически науки

Доц. д-р Румяна Коларова е отдавна утвърдена в академичната общност изследователка и преподавателка по политически науки. Започва изследователската си дейност през 1982 г., а през 1996 вече е и преподавателка в Софийския университет, след като защитава докторската си дисертация. През 2010 г. се хабилитира и е избрана на академичната длъжност „доцент“. Била е директорка на две магистърски програми по европеистика, както и ръководителка на катедра „Политология“ в СУ. Към професионалните ѝ дейности с оглед на настоящия конкурс можем да добавим работата ѝ служебен министър на образованието и науката (2014) и секретар на президента на републиката (2013-2017). Румяна Коларова е авторка на 62 научни публикации, включително 2 монографии.

В настоящия конкурс за професор по политически науки Румяна Коларова представя пълна справка за съответствие на критериите за тази академична длъжност: учебна натовареност и научно ръководство на докторанти (четирима понастоящем). Прилага и 14 научни публикации за участието си в конкурса, публикувани след хабилитацията ѝ през 2010 г. Сред тях основен научен труд е излязлата през 2019 г. монография „Демократични институции в България: сравнителен анализ (1991-2018)“.

Всички представени научни публикации са в научни издания с висок академичен статут, като 8 от тях са в годишника на European Journal of Political Research, издание на Европейския консорциум по политически изследвания. Тези публикации са в съавторство с д-р Мария Спирова, добре известна академична изследователка от Лондон. Представените публикации правят впечатление на една продължителна изследователска работа от 2011 до 2019 г. в полето на последната монография, която е резултат от това изследователско усилие и до голяма степен обобщава и завършва един цялостен цикъл от изследвания.

Представената монография е основен аргумент в настоящия конкурс и затова настоящото становище ще се съсредоточи върху нея. Избраната тема се вписва в една вече значителна по обема си изследователска литература за демократичните преходи след края на авторитарните управления, особено разливи се след 1989 г., годината на края на комунистическите режими от съветски тип в Централна и Източна Европа. Но именно наличието на вече многобройни публикувани изследвания прави едно ново, при това с обявена сравнителна перспектива, изследване, особено трудно. Най-вече, защото трябва да намери нова перспектива, различна от вече предложените и различаваща се от вече наложилите се като референтни.

Когато се каже „демократични институции“ в академичните изследвания има множество различни критерии за тяхното съдържание. Те могат да бъдат свързани с държавата, но също и да бъдат извън нея, като елементи на гражданското общество. Понятието „институция“ в случая

заслужава малко по-голямо внимание. Латинското *institutio* обичайно превеждат като обучение или правило, а най-често като наставление, т.е. предписание на система от правила за следване. Институциите са система от правила и норми, демократичните институции са нормативната рамка на демокрациите. В монографията си Румяна Коларова е приема да се занимава с три основни институции на модерната либерална демокрация: партийната система и свързаните с нея изборни институции, правителството като институция на изпълнителната власт и парламентът като институция на законодателната власт.

Както се вижда става дума за избор на елементи в избраната тема, от множество демократични институции, които, наред с изброените, могат да включват също така системата на правораздаването, специфично и отделно системата на политическите избори, но също така институциите на гражданското общество извън партийната система, като например институционалната рамка на медиите, на неправителствените организации, също и институциите на пазара и в по-общ план – на икономическата активност, на бизнеса.

Разбира се, съвършено ясно е, че едно изследване е невъзможно ако не самоограничи предмета си, няма „изследване на всичко“, освен ако целта не е научно-популярно четиво. В случая Румяна Коларова избира онези институции, които според нея са основни за демокрацията, *conditio sine qua non*, институции, без които не може да се говори за демократично управление. Можем да приемем такъв избор, макар, разбира се, донякъде той да редуцира самото разбиране за „демократични институции“. С оглед, обаче, на по същество изследването на посткомунистическия преход в България, изборът на тези три институционални полета изглежда оправдан.

Вторият теоретичен избор е за началото на демократичния преход в България. По въпроса има все още значителни спорове, началото му беше отмествано от иначе важната дата 9 ноември 1989, към последващи също толкова важни събития от 1990 (приемането на Конституцията), 1991 (първите избори, спечелени от СДС), 1997 (януарските протести, довели до предсрочни избори, спечелени от ОДС). Румяна Коларова прави своя избор като се позовава на критерия на Адам Пшеворски за „институционализиране на неопределеността“ като начало на една действителна демокрация. Прилагането му позволява да се квалифицират изборите от октомври 1991 г. като „учредителни“ избори, в смисъл на учредяване на демокрацията. Докато всички предишни събития, като първите многопартийни избори от юни 1990 и приемането на Конституцията през юли 1991 се случват в ситуация на „либерализиран авторитаризъм“. Този избор на началото на демократичния процес може да се приеме като съответен на теоретичния модел на Пшеворски. Но от друга страна може да се обоснове и със самото приемане на Конституцията от 1991 г., която поставя най-общата институционална рамка и в този смисъл е основание за изборите от октомври същата година. Такова обяснение сякаш прави и самата Румяна Коларова по-нататък, когато се основава на модела на Лайпхарт и Таагепера, в който самите демократични институции, веднъж установени, задават определена посока на действията на актьорите.

Всъщност последното произтича и от заявената основна хипотеза на изследването, че „институциите задават модели и тенденции“. Оттук насетне, обаче, възникват поредица от въпроси, свързани с методологическите избори. Изглежда подходът на Лайпхарт има превес над подхода на политическата култура на Алмънд и Ийстън. Но не е ли продуктивно да се мисли също така и в категориите на съгласуваност (*congruence*) между култура и институции, едно понятие от

1960-те години, въведено от Harry Eckstein? Защото едни и същи демократични институции изградени в общества с различни преобладаващи политически култури, имат различна ефективност. Вероятно в този случай мобилизирането на изследвания върху българската политическа култура може да отговори на въпроси, включително и за различията спрямо други посткомунистически държави като Полша или Унгария, във връзка с дефинирането на началото на демократичния процес.

Един втори съществен въпрос е този за „ефективността на демократичните институции“. Всъщност той може да се постави много по-широко като ефективност на политическото управление изобщо. Струва ми се, че изследването има в основата си една скрита аксиология, основава се на оценъчен възглед за ценностната йерархия на политическите режими. В такава йерархия „пълните демокрации“ са на най-високата точка в оценката, надолу са други, неразвити и непълни форми на демокрация, а най-отдолу – авторитарните и тоталитарните режими. Ако се опитаме, обаче, да се отдалечим за малко от такава аксиология, можем ли да кажем, че основен критерий на ефективността на една политическа система е доколко успява да умиротвори обществата, да ги накара да приемат установения тип господство, да ги приучава да спазват неговата нормативна рамка. Това е въпрос на тип легитимност, каквато притежават всички повече или по-малко стабилни и устойчиви управления.

В изследването става дума нееднократно за „стабилизация на демокрацията“ като имплицитна цел на демократичния процес, започнал след края на „либерализирания авторитаризъм“. Но как стабилната демокрация се съчетава с принципа на Пшеворски за „институционализирането на неопределеността“? Не е ли такова съчетаване всъщност congruence между новите демократични институции и новата преобладаваща демократична гражданска култура? Тук въпросът може да бъде видян и иначе: доколко действително демократични могат да бъдат общества, в които преобладават авторитарни нагласи в националната политическа култура, макар да действат и демократични институции? Казано накратко, кой се очаква да надделее: институциите или културата?

Размишлявайки върху теоретичните избори на Румяна Коларова се питам, дали не би било оригинално и продуктивно да се мобилизира и парадигмата на социалния конструктивизъм? Дали институциите не са социални конструкции, работещи поради това, че споделяме общи представи за тях и поведението ни е съответно на тези представи? Интересно би било, например, да се изследват споделяните между гражданите в нашето общество представи за демокрацията и нейните институции, представи за тяхната ефективност или обратно, безсилие. Това, обаче, е по-скоро идея за едно друго изследване, което да стъпи на вече направеното.

Приемам като много добре аргументирана тезата на изследването за „устойчивия характер на социално-икономическия кливидж ляво-дясно“. Румяна Коларова привежда стройна аргументация в полза на съществуването през целия период на посткомунистическия преход в България на два политически блока (съставени от различни партии, но устойчиви като блокове) – ляв и десен. Но дали това е достатъчно за разбирането на динамиките в партийната система? Не ли необходимо да се мобилизират още поне две други прояви на кливиджа ляво-дясно, като „либерално-консервативно“ и „либертарно-авторитарно“? Това би усложнило дефинирането на два основни блока, защото ще постави под въпрос тяхната хомогенност.

Накрая ще отбележа, че изследването, представено в тази монография, е на високо качество. Книгата несъмнено разширява нашето разбиране за българския посткомунистически преход, тества успешно теоретични модели и дефинира аргументирано специфични критерии за институционализация на партийната система, на парламента и на правителството. Монографията предлага и огромен, добре организиран и преработен емпиричен материал, който може да бъде полезен и в много други изследвания. Мобилизирана е значителна теоретична литература, преобладаващо англо-американска, в малко по-малка степен българоезична. Разбира се, не може да се обхване всичко, но някои основни текстове могат да бъдат споменати, като например френскоезичната мащабна колективна монография „Сравнителна политика“ (Politique comparée, dir. Yves Déloye et Jean-Michel De Waele, Bryulant 2018) или немскоезичната „Сравнителна политика“ на Клаус фон Бойме (Klaus von Beyme, Vergleichende Politikwissenschaft. Springer VS, Wiesbaden 2010). Това, разбира се, може да изглежда като твърде голяма претенция.

В заключение ще кажа, че като имам предвид качеството на представените по конкурса научни публикации и особено на последната монография, както и документираните преподавателски постижения, основавайки се също и на видимото съответствие на кандидатурата с приетите критерии в Софийския университет, а и на общоприетите критерии за съответната академична позиция, смятам, че кандидатурата на доц. д-р Румяна Коларова съответства на изискванията за заемането на академичната длъжност „професор“ по специалност „Политически науки“.

проф. Антоний Тодоров, д.п.н.